

An exploration of Iran's banking system based on Islamic-social banking principles with an emphasis on improving social capital

Mohammad Reza Yazdanpanah*

Keramatollah Rasekh**

Majid Reza Karimi***

Abstract

Islamic banking is a model of banking that is implemented along with Islamic law and aims to achieve social development through moral investment. Banks as money market institutions can play an undeniable role in economic and social categories such as urban development, participation in environmental protection, establishment of medical centers, etc. The present study was designed and conducted with the aim of exploring the Iranian banking system based on the principles of Islamic-social banking with emphasis on improving social capital, case study: Sepah Bank. The method of the present study was mixed and implemented qualitatively and quantitatively. The statistical population of the present study in the qualitative part included experts aware of the subject of research and in the quantitative part included all the heads and deputies of Sepah Bank and former Ansar Bank branches in Shiraz. The research data collection tools included a researcher-made interview and a questionnaire. In order to analyze the data of the present study, coding in the qualitative part and structural equation test and t-test in the quantitative part were used. The whole process of data analysis was performed in SPSS and PLS software. In general, it was determined that in the formation of Islamic-social banking, while trying to create desirable behaviors, cultural issues, internal excellence, motivational system and managerial transformation; Provided conditions for solving the problems of micro and macro factors. Also, according to the results of the present study, it can be determined that attention to short-term, medium-term and long-term strategies is necessary and important that should be seriously pursued. Undoubtedly, paying attention to the principles of Islamic-social banking and trying to implement it can lead to consequences in the social, Islamic and banking fields..

Keywords: Islamic-social banking, social capital, banking system, Sepah Bank

JEL Classification: D6, D63, G2, G21, P, P1, P17

* PhD of Political Sociology, Department of Sociology, Jahrom branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran (Corresponding Author) 0000-0002-7991-4192 yazdanpanah@jia.ac.ir.

**Associate Professor, Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran. 0000-0001-9574-9679 Dr.rasekh@jia.ac.ir

*** Assistant Professor of Department of Sociology, Jahrom Branch, Islamic Azad University, Jahrom, Iran. 0000-0002-2329-7703 Karimi@ jia.ac.ir

کاوشی در نظام بانکداری ایران بر اساس اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی *

محمد رضا یزدان پناه**

کرامت الله راسخ***

مجید رضا کریمی***

چکیده

تحقیق حاضر با هدف کاوشی در نظام بانکداری ایران بر اساس اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی: بانک سپه طراحی و اجرا گردید. روش تحقیق حاضر آمیخته بود که به صورت کیفی و کمی اجرایی گردید. جامعه آماری تحقیق حاضر در بخش کیفی شامل خبرگان آگاه به موضوع پژوهش بودند و در بخش کمی شامل کلیه روسا و معاونین شعب بانک سپه و بانک انصار سابق در شهر شیراز بودند. ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق شامل مصاحبه و پرسشنامه محقق ساخته بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده های تحقیق حاضر از کدگذاری در بخش کیفی و آزمون معادلات ساختاری و آزمون تی در بخش کمی استفاده گردید. کلیه روند تجزیه و تحلیل داده های تحقیق حاضر در نرم افزارهای SPSS و PLS انجام گردید. به صورت کلی مشخص گردید که در مسیر شکل گیری بانکداری اسلامی-اجتماعی می بایستی ضمن تلاش جهت ایجاد رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی؛ شرایطی جهت رفع مشکلات عوامل خرد و کلان را فراهم نمود. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر می توان چنین مشخص نمود که توجه به راهبردهای کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت امری ضروری و مهم می باشد که می بایستی به صورت جدی دنبال گردد. بدون شک توجه به اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی و تلاش جهت پیاده سازی آن می تواند منجر به پیامدهایی در حوزه های اجتماعی، اسلامی و بانکی گردد.

واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی-اجتماعی، سرمایه اجتماعی، نظام بانکی، بانک سپه

طبقه بندی: D6, D63, G2, G21, P, P1, P17, JEL

* این مقاله استخراج شده از رساله دکتری گروه جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی جهرم می باشد

** دکتری جامعه شناسی سیاسی، گروه جامعه شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران (نویسنده مسئول)

yazdanpanah@jia.ac.ir

*** دانشیار، گروه جامعه شناسی، واحد جهرم، دانشگاه آزاد اسلامی، جهرم، ایران

مقدمه:

یکی از عوامل موثر بر فرآیند توسعه اجتماعی در جهان موضوع سرمایه اجتماعی و نرخ بهره مندی آن در کشورها می باشد. بدون شک در کشور های جهان سوم و توسعه نیافته موضوع سرمایه اجتماعی است که می تواند کاستی های منابع اقتصادی را تا حدودی بپوشاند. به عبارتی به دلیل محدودیت منابع و سرمایه های اقتصادی در کشور های جهان سوم، سرمایه اجتماعی می تواند جایگزین مطلوبی برای سرمایه مالی و اقتصادی باشد. علاوه بر توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی یک جامعه نیز وابسته به سرمایه اجتماعی موجود در آن جامعه است. افزایش بهره وری عوامل تولید، از جمله مهمترین تاثیرات سرمایه اجتماعی بر مناسبات اقتصادی است و راز آن در کاهش هزینه های تولید و مبادلات اقتصادی نهفته است زیرا در فضای پر اعتماد دیگر نیازی به هزینه های اضافی برای جلب اعتماد طرفین در مبادلات نیست و سرعت و سهولت مبادلات افزایش می یابد (Jackson, 2020). در واقع سرمایه اجتماعی را می توان در کنار سرمایه های اقتصادی و انسانی، بخشی از ثروت ملی به حساب آورد که بستر مناسبی برای بهره برداری از سرمایه انسانی و فیزیکی (مادی) و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد میشود. بدون سرمایه اجتماعی، هیچ اجتماعی به هیچ سرمایه ای نمی رسد، به طوریکه بسیاری از گروه ها، سازمان ها و جوامع انسانی بدون سرمایه اقتصادی و صرفاً با تکیه بر سرمایه انسانی و اجتماعی توانسته اند به موفقیت دست یابند، اما هیچ مجموعه انسانی، بدون سرمایه اجتماعی نمی تواند اقدامات مفید و هدفمندی انجام دهد. سرمایه اجتماعی بر خلاف سایر سرمایه ها بصورت فیزیکی وجود ندارد بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی نظیر اعتماد متقابل، تاملات اجتماعی متقابل؛ گروههای اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده و کار گروهی در یک نظام اجتماعی است و از طرف دیگر افزایش آن می توان موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه های اداره فرآیند توسعه جامعه و هزینه عملیاتی سازمانها می شود (Muntaner, 2020). بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را به عنوان «ثروت نامرئی یک کشور» در نظر می گیرد و با توجه به اهمیت جایگاه سرمایه اجتماعی در توسعه کشورها و یادآوری این موضوع که در صورت فقدان سرمایه اجتماعی دیگر سرمایه ها اثر بخشی خود را از دست می دهند، محقق را بر آن داشت که به بررسی جایگاه این سرمایه در ایران بپردازد (موسویان، ۱۳۹۸).

در بانکداری اجتماعی، تمرکز بر تأمین نیازهای موجود در شرایط اقتصادی و اجتماعی واقعی است، درحالی که به طور همزمان، شرایط اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی و ثبات اقتصادی نیز در نظر گرفته شوند. در حقیقت بانکداری اجتماعی تقریباً در قرن گذشته پا به عرصه گذاشته است و همچنان به عنوان اصلی ترین نیرو در عصر جهانی شدن مطرح است. از آنجاکه اغلب بانک های اجتماعی در حوزه آتلانتیک هستند، نقش آفرینی آنها می تواند جهت توسعه جهانی شدن خدمات مالی در حوزه اجتماعی آموزنده باشد (Benedikter, 2011).

همچنین اخیراً نظرات متفاوتی در باره بانکداری اسلامی طرح شده است. یکی از این رویکردها «بانکداری اجتماعی» است. Reifner (۱۹۹۲) بحث می کند که بانکداری جایگزین (شامل آنهایی که انگیزه های دینی دارند) بخشی از بانکداری اجتماعی محسوب می شوند، به عبارت دیگر بانکداری اسلامی نوعی دیگری از بانکداری اجتماعی است. دلیل قابل پذیرش برای این ادعا، این است که هر دو مدل بانکداری یک هدف مشترک یعنی ایمن سازی تجارت و بازرگانی پایدار از نظر

مالی، اجتماعی و زیست محیط را دنبال می‌کنند. ادعا می‌شود که با دنبال کردن این نوع بانکداری، بانکداری اسلامی بر اساس توسعه و رشد خوب عمل می‌کند و از نظر تجاری قابل پذیرش است.

به‌رحال این موضوع را نمی‌توان فراموش کرد که توسعه اقتصادی و اجتماعی همچنان یکی از دغدغه‌های بسیار مهم برای مسلمانان جهان است. پنج اصل موجود در مذهب تشیع که شامل توحید، معاد، نبوت، عدل و امامت و یا پنج اصل حاضر در مذهب تسنن توحید، عدل، ربوبیت، تزکیه و اخوت مستقیماً به توسعه اجتماعی، زیست محیطی و بهبود اقتصادی و ارزش‌های انسانی مرتبط هستند (Mohd Nor, 2015). بانک‌های اجتماعی در واقع بانک‌هایی با وجدان هستند. این بانک‌ها روی فعالیت‌های اجتماعی، فراهم کردن فرصت‌هایی برای محرومان، حمایت‌های اجتماعی، حفظ محیط زیست و رعایت اصول اخلاقی سرمایه‌گذاری بلندمدت کرده‌اند. بانک‌های اجتماعی تلاش می‌کنند در فعالیت‌هایی سرمایه‌گذاری کنند که موجب بهبود شرایط کل جامعه می‌گردد و به دنبال ایجاد انتفاع برای عده معدودی از افراد جامعه نیستند. این امر بدین معنی است که تصمیم‌گیری بانک‌های اجتماعی با بررسی ثبات اجتماعی و اقتصادی جامعه انجام می‌گردد. سرمایه‌گذاری‌های باثبات و روش‌های وام‌دهی از جمله مواردی هستند که این بانک‌ها به کار می‌گیرند و به‌وسیله آن موجب ایجاد کیفیت بهتری از زندگی برای بیشترین افراد جامعه می‌شوند.

مشکلات پیش روی اقتصاد جهان و بحران دامنگیر آن نشان از نارسایی‌هایی در فعالیت بانکداری دارد. بسیاری بر این عقیده‌اند بحران مالی که اروپا و آمریکا طی سال‌های اخیر پشت سر گذاشت و اثرات اجتماعی و اقتصادی همه‌جانبه‌ای بر روی مردم داشت به سبب عدم رعایت بانکداری اجتماعی و تبعیت از اصول اقتصادی آن هم به‌صورت نادرست و نصفه و نیمه هست. اعتراف به ضعف در شیوه‌های پیشین بانکداری جهانی و اقدامی اصلاحی برای کاستن از آن دشوار است، اما درک و سرنوشت تازه‌ای را برای همه بانک‌ها رقم می‌زند.

در نظام بانکداری ایران که از اصول بانکداری اسلامی پیروی می‌کند و قوانین جامعی چون نظام قرض‌الحسنه و ... در این راستا وجود دارد انتظار می‌رود به بانکداری اجتماعی بیش از سایر کشورها توجه شود.

در ایران نیز پس از تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا، تغییر ساختاری مناسب در نظام بانکی پدید نیامده است که متناسب حسابداری بانکداری اسلامی باشد؛ بنابراین جهت حل این مشکل نیازمند افرادی توانا در این زمینه بوده که هم به بحث شرعی و حقوقی قضایا واقف باشند و هم به بحث‌های مالی و حسابداری و حسابرسی (محسنی زنوزی و جلیلی، ۱۳۹۵). پیرامون بانکداری جاری در کشور، نه می‌توان به‌صورت افراطی اظهار نظر کرد که نشانی از بانکداری اسلامی در نظام بانکی کشور وجود ندارد و نه با ذوق‌زدگی می‌توان گفت که آنچه در نظام بانکی کشور اجرا می‌شود دقیقاً همان چیزی است که بانکداری اسلامی در نظر دارد. Asutay (۲۰۰۷) تأکید کرده است که الآن زمان خیزش است، بعد از اینکه بانکداری اسلامی موفق به ارائه وظایف اجتماعی خود جهت توسعه تعادل بین عدالت اقتصادی و اجتماعی نشده است. دستیابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار همواره مورد نظر برنامه‌های اقتصادی کشورها بوده است. اثبات وجود رابطه مثبت میان توسعه بازارها و نهادهای مالی و رشد اقتصادی توسط بسیاری از مطالعات، پژوهشگران را بر آن داشته تا عوامل رشد و یا بازدارنده توسعه بازار مالی را بررسی نمایند. در چند دهه اخیر در زمینه تجهیز منابع و اعطای تسهیلات و

همچنین ابزارهای سیاست پولی و شیوه های اعمال، اجرا و نظارت بر سیاست ها در جهان به ویژه کشورهای اسلامی، تحولات عمده ای روی داده است.

نظام بانکداری یکی از مهمترین بخشهای مالی ایران است. از یکسو در نظام مالی ایران، ابزارهای مالی از تنوع و کارآمدی لازم برخوردار نیستند، لذا عمده وظیفه تجهیز و تخصیص منابع به عهده بانکهاست. از سوی دیگر، به دلیل مشکلات ساختاری بازار سرمایه، داد و ستد دست دوم ابزارهای مالی، مانند اوراق مشارکت، نیز دستخوش نوسانات زیادی است لذا بانکها باید هر دو وظیفه بازار پول و بازار سرمایه را به انجام رسانند، تسهیلات کوتاه مدت و بلند مدت دهند و همچنین در سرمایه گذاریهای عظیم، شرکت کنند. این در حالی است که بدلیل مشکلات و ابهاماتی که همچنان در حوزه تئوریک و نیز اجرایی ابزارهای مالی در بانکداری بدون ربای کشور وجود دارد، نظام بانکداری موجود کشور هنوز نتوانسته نقش و جایگاه مورد انتظار را در نظام مالی کشور ایفا نماید و حتی بررسی نزدیک به سه دهه بانکداری اسلامی در کشور نشان دهنده این موضوع است که چالش ها و مشکلات موجود در مواردی منجر به همگرایی و مشابهت نظام بانکداری بدون ربا در ایران با نظام بانکداری مبتنی بر بهره گردیده است. به عبارت دیگر نظام بانکداری در کشور در مواردی عملکردی شبه ربوی داشته است. از این رو می توان گفت وضع موجود بانکداری ایران با وضع ایده آل بانکداری اسلامی که در سطح گسترده ای در ادبیات نظری و مالیه اسلامی مورد توجه قرار گرفته است، فاصله زیادی دارد و بررسی موانع و چالشهای موجود و ارائه راه حلهایی که با ساختار پولی و بانکی کشور سازگار باشد، ضروری به نظر می رسد. بنابراین تحقیق حاضر درصدد است که آیا بانکداری اسلامی-اجتماعی می تواند خلأهای موجود در نظام بانکداری اسلامی را پر نموده و نیازهای توسعه جوامع مسلمانان را می تواند مرتفع کند یا خیر؟

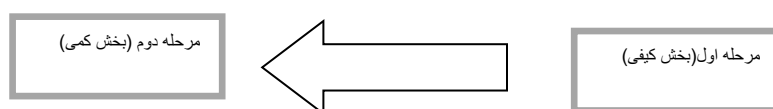
پیشینه پژوهش:

Alix-Garci (۲۰۱۸) سرمایه اجتماعی را با مؤلفه های اعتماد، درک متقابل، رفتارها و هنجارهای مشترک تعریف کردند. در اینجا ما به بررسی و سنجش ابعاد اعتماد، هنجارهای مشترک، تعاون و همکاری متقابل، انسجام و همبستگی جمعی، همدلی درک و احترام متقابل در نظام بانکداری اسلامی می پردازیم. صادقی شاهدانی و نصرآبادی (۱۳۹۵) نشان می دهند که بانکداری اسلامی از طرق ارتباط تنگاتنگ با بخش واقعی اقتصاد، ایجاد شفافیت مالی، وجود نظارت و کنترل، توزیع ریسک و تأثیرپذیری حداقل از شوکها، رعایت استانداردهای وام دهی، عدم سرمایه گذاری در دارایی بدون پشتوانه، التزام به برآورد دقیق ریسک فعالیتها مانع از توسعه و گسترش بحران مالی در حیطه خود خواهد داشت. بر این مبنا، نتایج آنها با نتایج تحقیق حاضر همسو است که بر اساس آن نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران منجر به سوددهی می شود. قوامی (۱۳۹۵) نشان می دهد که مباحث و ابزارهای مالی در اقتصاد اسلامی در قالب یافته های جدید علم اقتصاد کاربرد

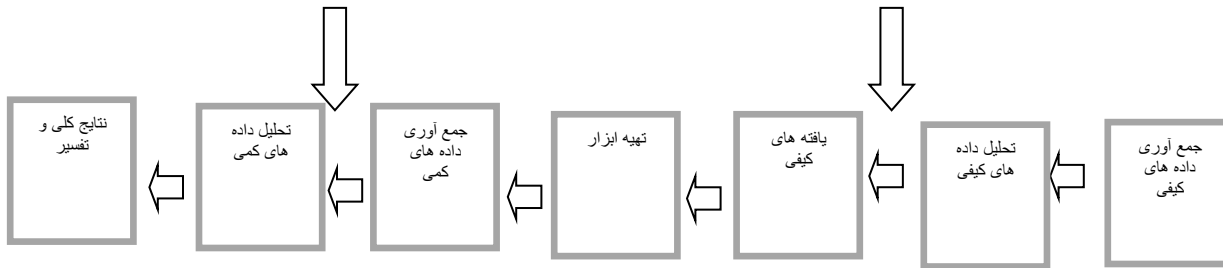
مشکل‌گشایی دارند. باستانی فر (۱۳۹۵) نشان می‌دهند که اثر شریعت شامل بدهکار بودن متقاضی اعتبار، التزام به اجرای شرط قبض، اطمینان بانک به اطلاعات متقاضی وام، جواز و لزوم عقد قرض بر ضریب فزاینده خلق پول اثرگذار بوده است. بر این مبنای نتایج آنها با نتایج تحقیق حاضر همسو است که بر اساس آن نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران بر اساس شریعت و قوانین اسلامی اجرا می‌گردد. موسویان و نظری (۱۳۹۲) الگوی مطلوب ذخیره قانونی در بانکداری اسلامی استفاده از تغییر نرخ ذخیره قانونی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای غیرمستقیم سیاست پولی که در بانکداری متعارف و به‌ویژه در اقتصاد کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. اکبریان و رفیعی (۱۳۸۶) نشان می‌دهد با استفاده از ابزارهای مهندسی مالی، روش‌های نوین مدیریت ریسک، فروش گواهی‌های سپرده در هنگام کمبود نقدینگی و یا وثیقه گذاری چالش فقدان نقدینگی را می‌توان مرتفع ساخت و یا مشکل نبود امکان خلق پول و اعتبار و نحوه مالکیت باوجود بانک مرکزی، نگهداری ذخیره قانونی، عملیات خرید دین و همچنین عملیات بازار با خرید و فروش صکوک اسلامی برطرف می‌شود. پایتختی (۱۳۹۵) نشان می‌دهند درحالی‌که افزایش تسهیلات مبادله‌ای نرخ بیکاری در اقتصاد ایران را کاهش می‌دهد، نرخ رشد مانده تسهیلات مشارکتی و تسهیلات قرض‌الحسنه اثر مثبت بر نرخ بیکاری دارند. و با نتایج تحقیق حاضر همسو است که نشان داده شد که نظام بانکداری در ایران بر امور اجتماعی و مردم تأثیرگذار می‌باشد. قوامی (۱۳۹۷) نشان می‌دهند که مباحث بانکداری اسلامی در خصوص عقود مشارکتی و تجربیات بانکداری متعارف به‌منظور بهبود کار آیی قرارداد مالی علاوه بر بعد اقتصادی، نسبت به توسعه بعد اجتماعی قراردادها با لحاظ ارزش‌های اخلاقی و اسلامی نظیر صداقت، امانت‌داری که در ارائه رفتار متعهدانه مؤثر است؛ اقدام گردیده است. صفر نیا (۱۳۹۶) نشان می‌دهند که اعتماد به بانک به‌عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین عامل در جذب و نگهداری مشتریان نمونه است و ادراک کیفیت خدمات، رضایت از عملکرد کارکنان، رضایت از بانکداری الکترونیکی، تصویر بانکداری اینترنتی و ارزش درک شده به ترتیب کمترین تأثیر را بر جذب و نگهداری مشتریان نمونه داشتند.

روش پژوهش

با توجه اینکه هدف پژوهش حاضر مطالعه عمیق چارچوب اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی است، طرح آن از طرح‌های ترکیبی است و روش آن، با توجه به اینکه از قبل الگویی وجود نداشته و پژوهشگر درصدد کشف این الگو بوده است، از مدل‌های ترکیبی اکتشافی متوالی (کیفی - کمی) است و چون در پی ساخت ابزاری[†] برای سنجش چارچوب شاخص‌های اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تأکید بر بهبود سرمایه اجتماعی بر اساس داده‌های بخش کیفی است، از نوع اکتشافی متوالی-ابزار سازی است. از این رو ابتدا روش شناسی و تحلیل بخش کیفی و سپس روش شناسی و تحلیل بخش کمی پژوهش به تفکیک ارائه می‌شود و در بخش نتیجه‌گیری، نتایج به دست آمده در هر دو بخش با هم ادغام و ارائه خواهد شد.

† . Sequential exploratory mixed method- Instrument development

شکل ۱. فرآیند تحقیق ترکیبی اکتشافی متوالی از نوع ابزارسازی

الف) روش شناسی بخش کیفی

روش پژوهش در بخش کیفی مطالعه موردی کیفی است و مشارکت کنندگان شامل خبرگان آگاه به موضوع تحقیق بودند که دارای شاخص هایی از جمله مدرک تحصیلی مرتبط، سوابق شغلی بالا در بانک های سپه و انصار سابق و همچنین وجود سوابق اجرایی در سیستم بانکی بود. برای انجام مصاحبه میدانی، مشارکت کنندگان پژوهش را خبرگان آگاه متخصص در حوزه بانکداری شامل می شوند که این افراد، به صورت هدفمند از نوع معیاری، برای مصاحبه های کیفی در موضوع پژوهش انتخاب گردید (۱۶ مصاحبه با ۱۶ نفر و تا حد اشباع نظری ادامه یافت). معیار انتخاب نمونه های پژوهش، میزان تخصص در امر بانکداری و میزان درگیری در امر تصمیم گیری بود. پس از تحلیل ادبیات و برای تکمیل شاخص های صول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی، با ۱۶ نفر از مشارکت کنندگان مصاحبه شد تا فهرست شاخص های اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی تکمیل گردد. با یک نفر از مصاحبه شوندگان (مصاحبه شونده نفر اول)، دو بار مصاحبه صورت گرفت چرا که در اولین مصاحبه صورت گرفته، مواردی از نگاه مصاحبه شونده جا افتاده بود که سعی شد در مصاحبه مجدد، آن موارد اصلاح گردد. همچنین از مصاحبه سیزدهم، داده جدیدی به دست نیامد ولی برای اطمینان، تا مصاحبه با نفر شانزدهم ادامه پیدا کرد. قبل از انجام دادن مصاحبه و به همراه سؤالات مصاحبه، نامه ای با امضای پژوهشگر مبنی بر تعهد اخلاقی در نگهداری مفاد مصاحبه و مشخصات مشارکت کنندگان و انتشار نکردن آن ارسال شد. همچنین، با اطلاع مشارکت کنندگان تمام مصاحبه ها ضبط و برای استخراج نکات کلیدی بررسی شد. پس از اعلام موافقت، مصاحبه ها با محوریت تلقی، برداشت و شاخص های مورد نظر برای شناسایی شاخص های اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی و مهمترین شاخص ها، برگزار شد. در مصاحبه های انجام شده پاسخگویان به سوال مورد نظر در مورد ارائه مولفه یا شاخص جدید و یا تایید مولفه ها و شاخص های گردآوری شده ابراز نظر کردند.

برای تامین روایی و پایایی مطالعه از روش ارزیابی لینکلن و گوبا استفاده شد. بدین منظور چهار معیار اعتبار (باورپذیری)، انتقال پذیری، اطمینان پذیری و تأییدپذیری برای ارزیابی در نظر گرفته شد و برای دستیابی به هریک از این معیارهای اقدامات زیر انجام گرفت:

اعتبارپذیری: معادل روایی در پژوهش های کمی است. بدین منظور، پرسش ها را اساتید راهنما و مشاور تأیید کردند که میزان موثق بودن داده های پژوهش را به حد قابل قبولی افزایش داده است (Creswell & Plano Clark, 2007).

انتقال پذیری: جایگزین اعتبار بیرونی در پژوهش های کمی است. برای این منظور یافته های پژوهشی توسط دو متخصص در حیطه اخلاق سازمانی که در پژوهش مشارکت نداشتند، مورد بررسی قرار گرفتند (Creswell & Plano Clark, 2007). اطمینان پذیری: معادل پایایی در پژوهش کمی است و به منظور ایجاد اطمینان پذیری، جزئیات پژوهش و یادداشت برداری ها ثبت و ضبط شد (Creswell & Plano Clark, 2007).

تأیید پذیری: به معنای پرهیز از سوگیری است. بدین منظور تمامی مراحل به دقت ثبت و ضبط شده و همه مستندات به صورت پیوست در اختیار و تأیید اساتید قرار گرفته است (Creswell & Plano Clark, 2007). برای اخذ مجوز مورد نیاز برای انجام دادن مصاحبه با افراد کانونی، اقداماتی صورت گرفت که در این بخش پس از جلب همکاری صاحب نظران کلیدی برای مصاحبه و جلب اعتماد آنان رای دادن اطلاعات لازم، در زمان مقرر مراجعه و اطلاعات لازم گردآوری شده است. تجزیه و تحلیل داده های به دست آمده از مصاحبه های انجام شده، با روش تحلیل داده بنیاد انجام گرفته است (Creswell & Plano Clark, 2007).

همچنین برای سنجش پایایی داده های کیفی در این پژوهش از روش "پایایی بازآزمون" استفاده شد که به میزان سازگاری طبقه بندی داده ها در طول زمان اشاره دارد. این شاخص را می توان زمانی محاسبه کرد که یک کدگذار یک متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری کرده باشد. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه های انجام گرفته چند مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب شده و هر کدام از آنها در یک فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره کدگذاری می شوند؛ سپس کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هر کدام از مصاحبه ها با هم مقایسه می شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، شاخص ثبات برای آن پژوهش محاسبه می گردد. در هر کدام از مصاحبه ها، کدهایی که در دو فاصله زمانی با هم مشابه هستند با عنوان توافق و کدهای غیرمشابه با عنوان عدم توافق مشخص می شوند.

در بخش کمی از روش پژوهش توصیفی، از نوع همبستگی و روش اجرا به صورت میدانی است. هدف از انجام این مرحله، تدوین الگو چارچوب اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی با تاکید بر بهبود سرمایه اجتماعی در مرحله کیفی بوده است. همچنین جامعه آماری تحقیق در بخش کمی شامل کلیه روسا و معاونین شعب بانک سپه و بانک انصار سابق در شهر شیراز می باشد که بر اساس اطلاعات موجود ۴۴ شعبه بانک سپه و ۱۶ شعبه بانک انصار وجود دارد که در نهایت با توجه به وجود ۲ نفر رئیس و معاون شعبه در هر بانک، کل جامعه آماری پژوهش شامل ۱۲۰ نفر می باشد.

با توجه به محدود بون جامعه آماری، در این تحقیق نمونه گیری به صورت همه پرسی است و پرسشنامه در اختیار کل جامعه آماری قرار گرفت که علی رغم پیگیری های مکرر تعداد ۹۱ پرسشنامه معادل ۷۵/۸ درصد به صورت کامل و جامع دریافت شد که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

برای تعیین حجم نمونه، طبق فرمول کوکران حجم نمونه ۹۱ نفر محاسبه گردید.

بر این اساس برای انجام پیش آزمون ۳۰ پرسشنامه توزیع و جمع آوری گردید، خطای استاندارد (Se) ۵ درصد به دست آمده بر اساس این پیش آزمون برای محاسبه نمونه مدنظر قرار گرفت.

$$n = \frac{t^2 pq}{1 + \frac{1}{n} \left[\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right]} \Rightarrow n = \frac{(1.96)(0.5)(0.5)}{1 + \frac{1}{120} \left[\frac{(1.96)(0.5)(0.5)}{0.05} - 1 \right]} \Rightarrow [n] = 91$$

جهت بررسی روایی صوری پرسشنامه توسط ۵ تن اساتید جامعه‌شناسی بررسی و پس از اصلاحات انجام گرفته در بین جامعه مورد نظر پخش گردید. نحوه گردآوری داده‌ها؛ با استفاده از سایت اینترنتی پرس لاین، پرسشنامه به صورت آنلاین طراحی شد. سپس لینک پرسشنامه در گروه‌ها و کانال‌های تلگرامی و همچنین شبکه اجتماعی واتساب از نمونه آماری خواسته شد که از طریق لینک ارائه شده به پرسشنامه پاسخ دهند. صرفه‌جویی در زمان جمع‌آوری داده‌ها، صرفه‌جویی در هزینه مالی و همچنین زمان کافی برای پاسخ‌دهندگان از جمله مزایایی پرسشنامه‌های آنلاین می‌باشد (مارتیکوت و آرکاند، ۲۰۱۷). همچنین آلفای کرونباخ متغیرها بالای ۰/۷ می‌باشد. تحلیل نتایج این مطالعه به روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار *pls* و *SPSS20* انجام شده است.

یافته‌های تحقیق:

جدول شماره 1 نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط علی توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی را

نشان می‌دهد.

جدول 1 نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط علی

مفوله‌ها	کدهای
اعتماد عمومی	ضرورت ایجاد اعتماد عمومی به بانکداری اسلامی-اجتماعی
	لزوم شکل‌گیری معاهدات اجتماعی
	لزوم ایجاد پیوندهای اجتماعی
نگرش‌های اجتماعی	بهبود وابستگی‌های اجتماعی
	بهبود نگرش مطلوب به سیستم بانکداری
	لزوم ایجاد پیش فرض‌های مثبت نسبت به بانکداری اسلامی-اجتماعی
	اهمیت شکل‌گیری روابط عاطفی با مخاطبان سیستم بانکی
عدالت اجتماعی	ضرورت وظیفه‌شناسی ارکان سیستم بانکی
	توجه به کرامت انسانی در سیستم بانکی
	اهمیت ایجاد عدالت محوری در حوزه بانکداری اسلامی-اجتماعی
	ضرورت حل مشکلات مردم در چارچوب بانکی
	لزوم پویایی اجتماعی
فعالیت‌های بانکی	اهمیت رفتارهای منصفانه در سیستم بانکی
	ضرورت کاهش تبعیض در مبحث خدمات رسانی
	ضرورت ایجاد انسجام در فعالیت‌های بانکی
	اهمیت پاسخگویی

لزوم شکل گیری سرمایه اجتماعی در محیط بانک		
ضرورت بهبود فضا دوستانه سیستم بانکی		
اهمیت جلب رضایت مخاطبان سیستم بانکی		
ضرورت کاهش تنش های عمومی در محیط بانکی		
لزوم سلامت بانکی		
اهمیت پیاده سازی ضوابط فقهی در حوزه بانکی		
لزوم شکل گیری هویت ملی از طریق اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی		جنبه های ملی
لزوم شکل گیری رضایت مندی از دولت		
بهبود زیرساخت های فنی خدمات رسانی از سوی بانک ها		
ضرورت همگرایی ملی در عرصه بانکداری		
اهمیت ایجاد اتحاد ملی در عرصه بانکداری		

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط علی توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل اعتماد عمومی، نگرش های اجتماعی، عدالت اجتماعی، فعالیت های بانکی و جنبه های ملی می باشد. جدول شماره 2 نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط زمینه ای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی را نشان می دهد.

جدول 2 نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط زمینه ای

مقوله ها	کدهای
رفتارهای مطلوب	ارتقا دانش فنی در خصوص نحوه تعامل با مراجعه کنندگان
	ایجاد منشورهای اجتماعی در حوزه بانکداری
	عملیاتی نمودن ضوابط فقهی در حوزه بانکی
	کنترل و رفع تسهیلات رانتی در سیستم بانکی
	شکل گیری تامین منابع طیب در سیستم بانکی
مسائل فرهنگی	تسهیلات اعطایی مصرفی عادلانه نسبت به کل تسهیلات اعطایی
	ارتقا فرهنگ اشتراک اطلاعات در سیستم بانکی
	شکل گیری رفتارهای شهروندی
	بهبود روحیه رقابت جویی و آرمان گرایانه کارکنان
تعالی درونی	سرانه تسهیلات مناطق محروم نسبت به سرانه تسهیلات مناطق برخوردار
	اشراف بر تمامی مشکلات موجود سیستم بانکی
	هویت دهی به سیستم بانکی
	جلوگیری از پیش داوری
	بهبود همگرایی سیستم بانکی
	شکل گیری روحیه کنجکاوی مطلوب

ایجاد اولویت های اخلاق محوری در سیستم بانکی	سیستم انگیزشی
ایجاد روحیه وفاق آفرین در سیستم بانکی	
بهبود آگاهی کارکنان و مشتریان بانکی از مفاهیم و مفاد قراردادهای بانکی	
ایجاد مشوق های شغلی	
پشتیبانی انگیزشی از خدمت محوری	
بهبود اعتمادسازی در سیستم بانکی	
ارتقا تعلق خاطر بانکی در لایه های مختلف سازمانی	
واکنش مطلوب به تلاش ها در راستای دولت خدمت محور در حوزه سیستم بانکی	تحول مدیریتی
ایجاد مدیریت دغدغه مند در سیستم بانکی	
بهبود هوشیاری در ارکان سیستم بانکی	
ایجاد سیستم های نظاره گر در سیستم بانکی	
تقویت مهارت های ممیزی در سیستم بانکی	
ایجاد سیستم های تاثیرگذار رهبری در سیستم بانکی	
سیاست ورزی مطلوب در سیستم بانکی	
شکل گیری تفکر جامع نگر در سیستم بانکی	
شکل گیری شفافیت در قراردادهای بانکی	

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط زمینه ای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی می باشد. جدول شماره 3 نتایج کدگذاری محوری مربوط به شرایط مداخله گر توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی را نشان می دهد.

جدول 3 نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط مداخله گر

مقوله ها	کدهای
شرایط کلان	تحریم های بین المللی
	ضعف در زیرساخت های بانکی
	محیط متغیر و پرتنش
	عدم اعتماد عمومی به سیستم بانکی
	ضعف در تعاملات بین المللی بانکی
	نفوذ سیاسی در سیستم بانکی
	عدم عملیاتی نمودن رهنمودهای اقتصادی در اسلام
	عدم ثبات مدیریتی در سیستم بانکی
شرایط خرد	عدم شناخت مدیران از شاخص های بانکداری اسلامی
	مشکلات مالی موجود در سیستم بانکی

عدم یکپارچگی در سیستم بانکی
نبود سیستم های مشتری مدار در سیستم های بانکی
عدم وجود عدالت محوری در سیستم بانکی
نبود رویه های فقرزدایی در سیستم های بانکی
فقدان فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی مطلوب
عدم سازگارپذیری سیستم بانکی با تمامی گروه های جامعه
عدم تعادل در خواسته های مخاطبان بانکی
تعریف های نامتقارن از بانکداری اسلامی
عدم روابط مطلوب بین بانکی
عدم وجود سیستم های مدیریت تعارض در لایه های بانکی
ضعف در رویه های نظارتی

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط مداخله گر توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل شرایط کلان و شرایط خرد می باشد
جدول شماره 4 نتایج کدگذاری محوری مربوط به راهبردها توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی را نشان می دهد.

جدول 4 نتایج کدگذاری محوری در خصوص شرایط راهبردها

مقوله ها	کدهای
راهبردهای کوتاه مدت	تقویت شاخص های اخلاقی در سیستم بانکی شامل روحیه امانت داری و صداقت
	تعریف و عملیاتی نمودن سرانه تسهیلات مناطق محروم در سیستم بانکی
	افزایش دسترسی یکسان به تسهیلات برای تمامی آحاد جامعه
	تعریف عملیاتی شاخص های بانکداری اسلامی
	واکنش مثبت و سریع به خواسته ها و نیازهای موجود بانکی در جامعه
	گروه بندی مخاطبان و شکل گیری برنامه ریزی دقیق برای تمام گروه ها
	کاهش منفعت طلبی یکجانبه بانکی با رفع خواسته ها و نیازهای بانکی محرومین
راهبردهای میان مدت	ایجاد فرهنگ پاسخگویی در تمامی لایه های بانکی
	ایجاد بانک اطلاعاتی از مخاطبان بانکی و ایجاد سیستم واکنشی به خواسته های آنان
	اصلاح و بازتعریف دقیق شاخص های بانکداری اسلامی
	ذینفع شناسی در سیستم بانکی و کشف خواسته های تمامی ذینفعان
	قدرت بخشی به مخاطبان بانکی با ایجاد سامانه های ارتباط با مشتری
راهبردهای بلندمدت	چابک سازی و یکپارچه سازی فرایندهای توسعه سیستم های انسانی در سیستم بانکی
	تقویت حضور نهادهای متولی در حوزه شفافیت بانکی
	شکل گیری روحیه جهادی در سیستم بانکی

بازتعریف و طراحی سیستم گزارش دهی، ارزشیابی و نظارت در بخش های مختلف بانکی	
پیاده سازی اپلیکیشن و ساختار یکپارچه رسانه ای و نشر اطلاعات در حوزه بانکی	
تخصیص بهینه منابع اقتصادی و مالی در بین بخش های اقتصادی و همچنین در بین مناطق مختلف متناسب با ظرفیت جذب آنان	
تعریف و اجرای پروژه های بانکی دارای منافع عمومی بالا	

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که راهبردهای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل راهبردهای میان مدت، میان مدت و بلندمدت می باشد

جدول شماره 5 نتایج کدگذاری محوری مربوط به پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی را نشان می دهد.

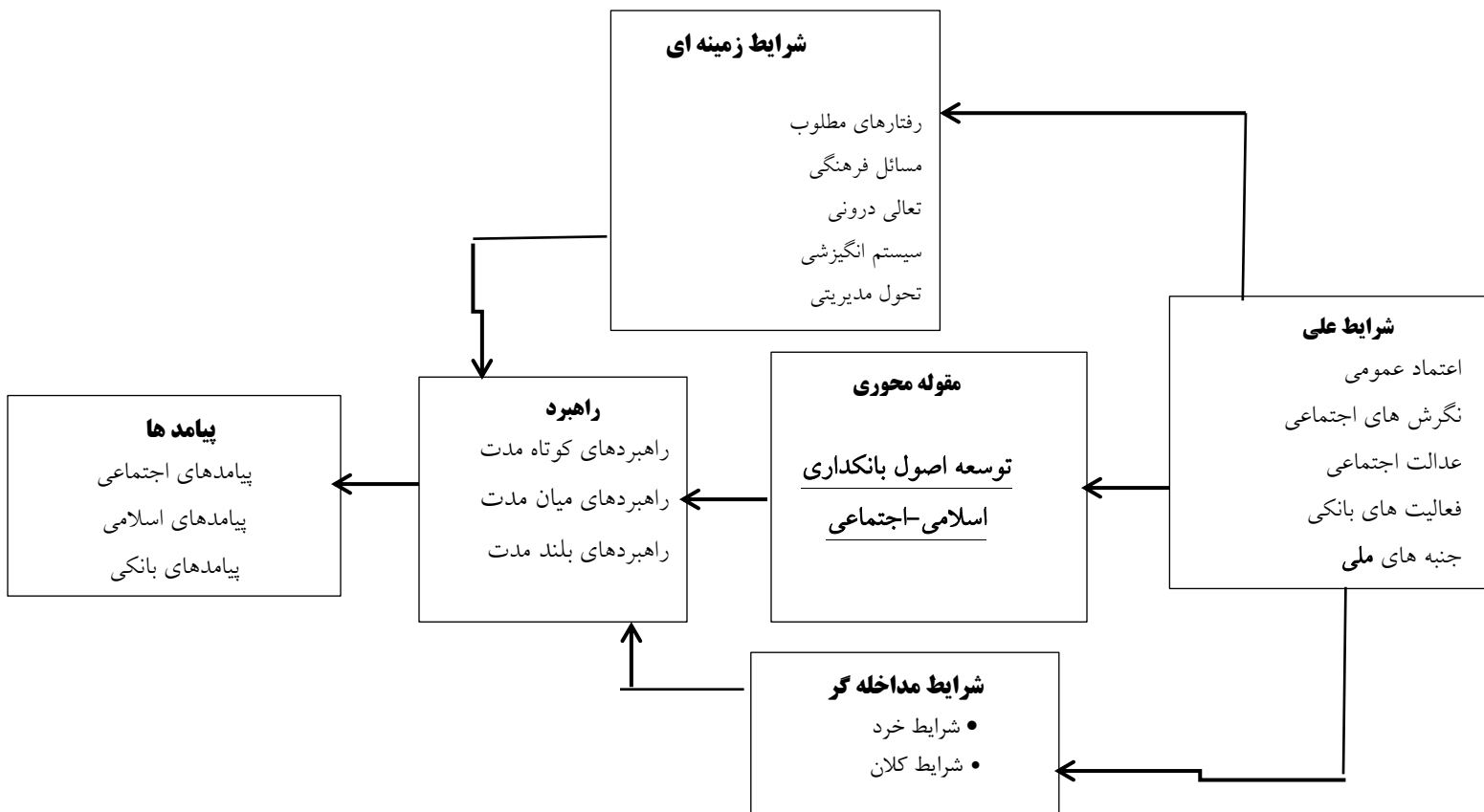
جدول 5. نتایج کدگذاری محوری در خصوص پیامدها

مقوله ها	کدهای
پیامدهای اجتماعی	بهبود تعاملات اجتماعی در سیستم بانکی
	شکل گیری هویت اجتماعی
	ایجاد سرمایه اجتماعی در سیستم بانکی
	بهبود مهارت های اجتماعی کارکنان
	کاهش تنش های اجتماعی در سیستم بانکی
پیامدهای اسلامی	عملی نمودن شاخص های بانکداری اسلامی
	ارتقا عدالت محوری در سیستم بانکی
	رعایت فقه در قراردادهای بانکی
	دستیابی به اقتصاد اسلامی
	بهبود اعتبار سیستم بانکی
پیامدهای بانکی	افزایش مشتریان بانکی
	بهبود کارایی سیستم بانکی
	ایجاد محیطی کم تنش در سیستم بانکی
	ارتقا سیستم های محیطی بانک ها
	اشراف سیستم بانکی از ظرفیت های سرمایه گذاری

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل پیامدهای اجتماعی، پیامدهای اسلامی و پیامدهای بانکی می باشد.

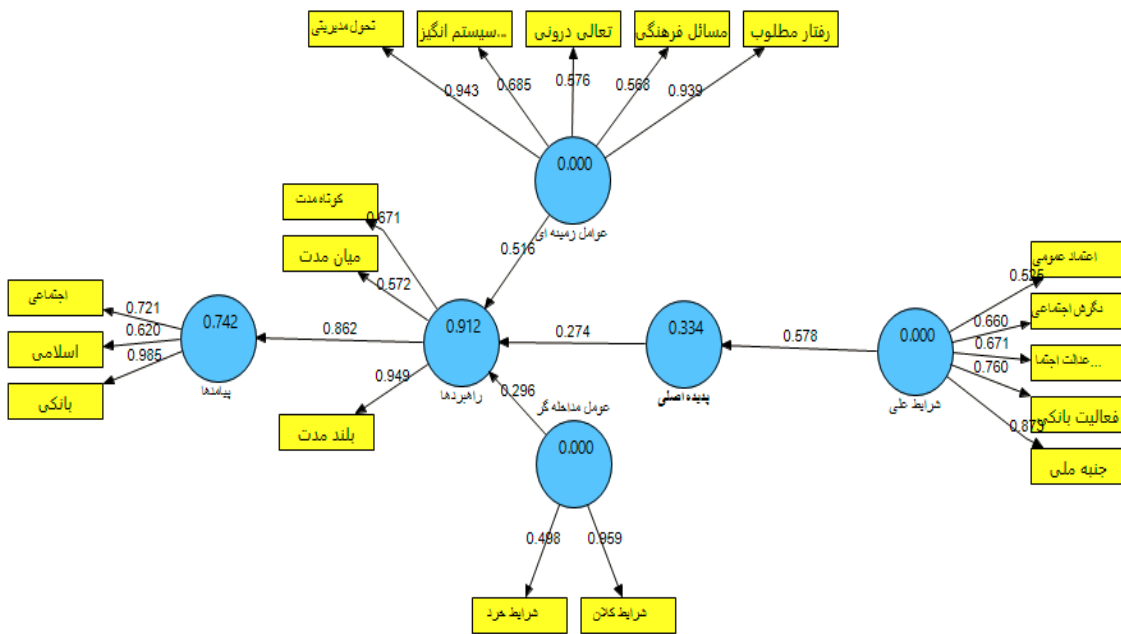
کدگذاری انتخابی

پس از بررسی هر بخش از مدل و شناسایی مقوله های آن؛ مدل پارادایمی تحقیق حاضر طراحی گردید. شکل شماره ۲ مدل نهایی تحقیق حاضر را نشان می دهد.

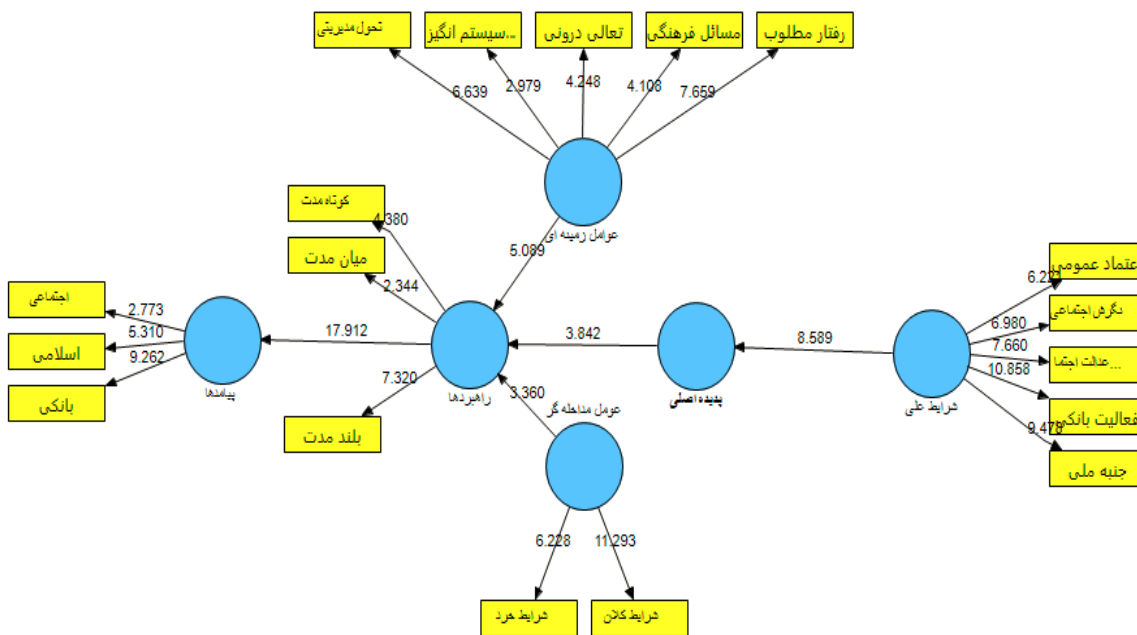

شکل ۲: مدل پارادایمی تحقیق

به منظور بررسی مدل تحقیق در بخش کمی از روش معادلات ساختاری استفاده گردید. شکل شماره ۲ و ۳ مدل تحقیق در حالت بار عاملی و در حالت ضرایب تی را نشان می دهد.

شکل ۱. مدل تحقیق در حالت بار عاملی

شکل ۲ مدل تحقیق در حالت ضرایب تی

جدول شماره ۶ خلاصه مدل پژوهش را به نمایش گذاشته است.

جدول ۶ خلاصه مدل پژوهش

روابط	تاثیر	تی
شرایط علی بر پدیده اصلی	۰/۵۷۸	۸/۵۸۹
پدیده اصلی بر راهبردها	۰/۲۷۴	۳/۸۴۲
شرایط زمینه ای بر راهبردها	۰/۵۱۶	۵/۰۸۹
شرایط مداخله گر بر راهبردها	۰/۲۹۶	۳/۳۶۰
راهبردها بر پیامدها	۰/۸۶۲	۱۷/۹۱۲

مطابق با نتایج مدل پژوهش مشخص گردید که روابط مدل همگی به علت بالاتر بودن سطح تی از ۱/۹۶ معنادار می باشد. به منظور بررسی برازش مدل پژوهش از شاخص های منتخب استفاده گردید. جدول شماره ۷ نتایج مربوط به شاخص های برازش مدل پژوهش را نشان می دهد.

جدول ۷ شاخص های برازش

شرایط علی	زمینه ای	مداخله گر	راهبردها	پیامدها	معیار	وضعیت
۰/۸۵	۰/۸۹	۰/۸۱	۰/۸۳	۰/۸۸	بالاتر از ۰/۷	مطلوب
۰/۸۸	۰/۹۱	۰/۸۵	۰/۸۸	۰/۸۹	بالاتر از ۰/۷	مطلوب
۰/۴۳	۰/۴۵	۰/۴۱	۰/۴۴	۰/۵۲	بالاتر از ۰/۴	مطلوب
-	-	-	۰/۹۱	۰/۷۴	ضعیف = ۰/۱۹ متوسط = ۰/۳۳ قوی = ۰/۶۷	مطلوب

به منظور بررسی روایی واگرا از روش فورنل و لاکر[‡] (۱۹۸۱) استفاده شد. جدول ۸ نتایج روایی واگرا با استفاده از روش فورنل و لاکر را نشان می دهد.

جدول ۸- شاخص های برازش

شرایط علی	زمینه ای	مداخله گر	راهبردها	پیامدها
۰/۶۵				
۰/۲۸۷	۰/۶۷			

‡ -Fornell-Larcker

شرایط مداخله	۰/۱۰۷	۰/۳۱۷	۰/۶۴	
گر				
راهبردها	۰/۳۰۱	۰/۲۳۷	۰/۲۰۰	۰/۶۶
پیامدها	۰/۲۱۷	۰/۲۰۹	۰/۲۲۹	۰/۲۳۷
				۰/۷۲

همان طور که نتایج جدول شماره ۸ نشان می‌دهد، ریشه دوم مقادیر میانگین واریانس استخراجی هر سازه بزرگتر از مقادیر همبستگی آن سازه با سازه‌های دیگر می‌باشد. به جدول شماره ۹ نتایج مربوط به شاخص Q2 را نشان می‌دهد.

جدول ۹: شاخص Q2

عوامل	SSE	SSO	Q2 = 1-SSE/SSO
شرایط علی	۳۸۷/۲۷۰	۶۸۷/۰۰۰	۰/۴۳۷
شرایط زمینه ای	۳۹۸/۴۷۸	۶۵۷/۰۰۰	۰/۳۹۴
شرایط مداخله گر	۴۲۸/۵۴۰	۶۹۸/۰۰۰	۰/۳۸۷
راهبردها	۴۲۵/۳۰۰	۷۲۴/۰۰۰	۰/۴۱۳
پیامدها	۴۳۵/۴۴۷	۷۰۱/۰۰۰	۰/۳۷۹

با توجه به اینکه میزان مطلوب این شاخص بالاتر از ۰/۳۲ می‌باشد، می‌توان چنین اعلام داشت که میزان شاخص Q2 در عوامل شناسایی شده در وضعیت مطلوبی قرار دارد. جدول شماره ۱۰ نتایج مربوط به شاخص برازش کلی مدل^۲ را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰ شاخص GOF

متغیرها	مقادیر اشتراکی	R2	$GOF = \sqrt{R2} \times$ مقادیر اشتراکی
راهبردها	۰/۴۴	۰/۹۱	۰/۶۳
پیامدها	۰/۵۲	۰/۷۴	۰/۶۱

با توجه به اینکه میزان مطلوب شاخص GOF بالاتر از ۰/۳۶ می‌باشد، می‌توان چنین اعلام داشت که میزان این شاخص در عوامل شناسایی شده در وضعیت مطلوبی قرار دارد. با توجه به نتایج مربوط به شاخص برازش مدل، مشخص گردید که مدل پژوهش در تمامی شاخص‌ها از برازش مناسبی برخوردار می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

مشکلات پیش روی اقتصاد جهان و بحران دامنگیر آن نشان از نارسایی‌هایی در فعالیت بانکداری دارد. بسیاری بر این عقیده‌اند بحران مالی که اروپا و آمریکا طی سال‌های اخیر پشت سر گذاشت و اثرات اجتماعی و اقتصادی همه جانبه‌ای

بر روی مردم داشت به سبب عدم رعایت بانکداری اجتماعی و تبعیت از اصول اقتصادی آن هم به صورت نادرست و نصفه و نیمه هست. اعتراف به ضعف در شیوه‌های پیشین بانکداری جهانی و اقدامی اصلاحی برای کاستن از آن دشوار است، اما درک و سرنوشت تازه‌ای را برای همه بانک‌ها رقم می‌زند.

در نظام بانکداری ایران که از اصول بانکداری اسلامی پیروی می‌کند و قوانین جامعی چون نظام قرض الحسنه و... در این راستا وجود دارد انتظار می‌رود به بانکداری اجتماعی بیش از سایر کشورها توجه شود.

در حال حاضر، بانک‌های اسلامی یکی از مهمترین و معتبرترین نهادهای مالی در جذب سپرده‌های مسلمانان به شمار می‌روند که با رفع دغدغه‌های مسلمانان برای سرمایه‌گذاری منابع خود و با تکیه بر روش‌های مبتنی بر اسلام، بخش زیادی از گردش مالی جوامع مسلمان و حتی جوامع غربی را به خود اختصاص داده‌اند. دامنه فعالیت نهادهای مالی اسلامی با برخورداری از ویژگی‌هایی نظیر منع بهره، مشارکت در سود و زیان و پرهیز از ارتکاب حرام در فعالیت‌ها، به طور فزاینده‌ای در حال گسترش است. ممنوع بودن بهره بدین معنا نیست که بانک‌های اسلامی به دنبال سودآوری نخواهند بود، بلکه مدیران بانک‌ها باید با تلاش‌های صادقانه خود، ضمن رعایت اصول اسلام در معاملات، سود معقولی برای سپرده‌گذاران و سهام‌داران فراهم کنند. برای اولین بار، حنیفا و حدیب (۲۰۰۷، ۹۷-۱۱۶) نشان دادند که بانک‌های اسلامی دارای "هویت اخلاقی" هستند و این به مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتر آنها نسبت به بانک‌های متعارف (که صرفاً بر سودآوری تمرکز دارند) منجر خواهد شد. رعایت و افشای این مسئولیت‌ها، تأثیرات مثبتی بر جامعه دارد و موجب بهبود روابط با ذی‌نفعان، بهبود عملکرد مالی بانک به دلیل اعتماد عمومی نسبت به بانک‌ها و فراهم آمدن منابع ارزان‌تر برای بانک، نسبت به سایر رقیبان می‌شود.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط علی توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل اعتماد عمومی، نگرش‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی، فعالیت‌های بانکی و جنبه‌های ملی می‌باشد. بدون شک کارکردهای اجتماعی سیستم‌های بانکی در جهت شکل‌گیری سرمایه اجتماعی می‌تواند لازمه ایجاد بانکداری اسلامی-اجتماعی گردد. کارکردهای اجتماعی، اصلاحی و بانکی سیستم‌های بانکداری اسلامی و اجتماعی می‌تواند ضرورت و دغدغه ایجاد بانکداری اسلامی-اجتماعی را فراهم نماید.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط زمینه‌ای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی می‌باشد. بدون شک در مسیر شکل‌گیری بانکداری اسلامی-اجتماعی می‌بایستی به شاخص‌های رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی توجه گردد. بدون شک در جهت ایجاد بانکداری اسلامی-اجتماعی می‌بایستی به جنبه‌های مختلفی توجه گردد. این مساله نشان می‌دهد که در مسیر شکل‌گیری و توسعه بانکداری اسلامی-اجتماعی می‌بایستی به صورت جدی به جنبه‌های مختلفی از منظر فرهنگی، مدیریتی، انگیزشی، محیطی و رفتاری توجه جدی گردد.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر مشخص گردید که شرایط مداخله‌گر توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل شرایط کلان و شرایط خرد می‌باشد. بنابراین در جهت توسعه بانکداری اسلامی-اجتماعی می‌بایستی شاخص‌های کلان

و خرد را به صورت جدی دنبال کرد. این مساله نشان می دهد در مسیر توسعه بانکداری اسلامی-اجتماعی می بایستی به جنبه های خرد و کلان توجه جدی داشت و شرایطی جهت رفع این شرایط مداخله گر اعمال نمود. بدون شک رفع محدودیت های خرد و کلان در مسیر توسعه بانکداری اسلامی-اجتماعی امری ضروری است که می بایستی به صورت جدی دنبال گردد.

با توجه به نتایج مشخص گردید که راهبردهای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل راهبردهای میان مدت، میان مدت و بلندمدت می باشد. راهبردهای کوتاه مدت شامل تقویت شاخص های اخلاقی در سیستم بانکی شامل روحیه امانت داری و صداقت، تعریف و عملیاتی نمودن سرانه تسهیلات مناطق محروم در سیستم بانکی، افزایش دسترسی یکسان به تسهیلات برای تمامی آحاد جامعه تعریف عملیاتی شاخص های بانکداری اسلامی، واکنش مثبت و سریع به خواسته ها و نیازهای موجود بانکی در جامعه، گروه بندی مخاطبان و شکل گیری برنامه ریزی دقیق برای تمام گروه ها، کاهش منفعت طلبی یکجانبه بانکی با رفع خواسته ها و نیازهای بانکی محرومین و ایجاد فرهنگ پاسخگویی در تمامی لایه های بانکی می باشد. همچنین راهبردهای میان مدت شامل ایجاد بانک اطلاعاتی از مخاطبان بانکی و ایجاد سیستم واکنشی به خواسته های آنان، اصلاح و بازتعریف دقیق شاخص های بانکداری اسلامی، ذینفع شناسی در سیستم بانکی و کشف خواسته های تمامی ذینفعان، قدرت بخشی به مخاطبان بانکی با ایجاد سامانه های ارتباط با مشتری، چابک سازی و یکپارچه سازی فرایندهای توسعه سیستم های انسانی در سیستم بانکی و تقویت حضور نهادهای متولی در حوزه شفافیت بانکی می باشد. از طرفی راهبردهای بلند مدت شامل شکل گیری روحیه جهادی در سیستم بانکی، بازتعریف و طراحی سیستم گزارش دهی، ارزشیابی و نظارت در بخش های مختلف بانکی، پیاده سازی اپلیکیشن و ساختار یکپارچه رسانه ای و نشر اطلاعات در حوزه بانکی، تخصیص بهینه منابع اقتصادی و مالی در بین بخش های اقتصادی و همچنین در بین مناطق مختلف متناسب با ظرفیت جذب آنان و تعریف و اجرای پروژه های بانکی دارای منافع عمومی بالا بود. بدون شک راهبردهای شناسایی شده نشان می دهد که در جهت توسعه بانکداری اسلامی-اجتماعی می بایستی نگاه کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدتی داشت تا بتوان شاخص های بانکداری اسلامی در مسیر رشد و تعالی سرمایه اجتماعی را فراهم نمود. با توجه به نتایج مشخص گردید که پیامدهای توسعه اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی شامل پیامدهای اجتماعی، پیامدهای اسلامی و پیامدهای بانکی می باشد. بدون شک ایجاد بانکداری اسلامی-اجتماعی می تواند رشد و توسعه شاخص های اجتماعی، اسلامی و بانکی را داشته باشد و شرایطی جهت توسعه و ارتقا سیستم های بانکداری اسلامی اجتماعی را فراهم نماید. توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده سازی این شاخص ها می تواند از منظر اجتماعی منجر به بهبود تعاملات اجتماعی در سیستم بانکی، شکل گیری هویت اجتماعی، ایجاد سرمایه اجتماعی در سیستم بانکی، بهبود مهارت های اجتماعی کارکنان و کاهش تنش های اجتماعی در سیستم بانکی گردد. همچنین توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده سازی این شاخص ها می تواند از منظر اسلامی منجر به عملی نمودن شاخص های بانکداری اسلامی، ارتقا عدالت محوری در سیستم بانکی، رعایت فقه در قراردادهای بانکی و دستیابی به اقتصاد اسلامی گردد. همچنین توجه به اصول بانکداری اسلامی و اجتماعی و پیاده سازی این شاخص ها می تواند از

منظر بانکی منجر به بهبود اعتبار سیستم بانکی، افزایش مشتریان بانکی، بهبود کارایی سیستم بانکی، ایجاد محیطی کم تنش در سیستم بانکی، ارتقا سیستم های محیطی بانک ها و اشراف سیستم بانکی از ظرفیت های سرمایه گذاری گردد. تحقیق حاضر سعی دارد نشان دهد نظام بانکداری در ایران منطبق با اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی بر اساس مدل QBLP (Quadruple Bottom Line Principle) است و سیستم موجود منجر به کمرنگ شدن فقر، تبعیضات قومی، جنسیتی و دغدغه های زیست محیطی و همان زمان موجب اجرای قوانین اسلامی می شود، و آیا بانکداری اسلامی-اجتماعی می تواند خلأهای موجود در نظام بانکداری اسلامی را پر نموده و نیازهای توسعه جوامع مسلمانان را می تواند مرتفع کند یا خیر؟

نتایج بررسی فرضیه ها نشان داد با توجه به سطح معناداری آزمون t تک نمونه ای، رد شدن فرضیه صفر آزمون و میانگین به دست آمده از یافته های تحقیق می توان گفت که بر اساس نظام بانکداری اسلامی-اجتماعی: ۱- نظام بانکداری در ایران بر اساس شریعت و قوانین اسلامی اجرا می گردد. ۲- نظام بانکداری در ایران به مسائل زیست محیطی اهمیت نمی دهد. ۳- نظام بانکداری در ایران بر امور اجتماعی و مردم تاثیرگذار می باشد. ۴- نظام بانکداری در ایران منجر به سوددهی می شود. ۵- نظام بانکداری در ایران اصول چهارجانبه بانکداری اسلامی اجتماعی را رعایت می کند.

به صورت کلی مشخص گردید که در مسیر شکل گیری بانکداری اسلامی-اجتماعی می بایستی ضمن تلاش جهت ایجاد رفتارهای مطلوب، مسائل فرهنگی، تعالی درونی، سیستم انگیزشی و تحول مدیریتی؛ شرایطی جهت رفع مشکلات عوامل خرد و کلان را فراهم نمود. همچنین با توجه به نتایج تحقیق حاضر می توان چنین مشخص نمود که توجه به راهبردهای کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت امری ضروری و مهم می باشد که می بایستی به صورت جدی دنبال گردد. بدون شک توجه به اصول بانکداری اسلامی-اجتماعی و تلاش جهت پیاده سازی آن می تواند منجر به پیامدهایی در حوزه های اجتماعی، اسلامی و بانکی گردد. بر اساس مفروضات و نتایج حاصل از این تحقیق برای برداشتن موانع و مشکلات در جهت رشد بانکداری اسلامی-اجتماعی در ایران ما نیازمند به یک برنامه ریزی جامع تر هستیم. وجود مشکلات در ساختار، قوانین، نظارت، مهندسی مالی، استقلال و مدیریت دولتی بانکها و در نهایت مشکلات عملیاتی از موانع و مشکلاتی است بانکداری اسلامی در جهت رشد با اختلال روبه رو کرده است باید بتوانیم این مشکلات را به حداقل برسانیم تا بتوانیم این نظام را بیش از پیش مزیت ها و نماد واقعی خود را به عموم نشان دهد. یکی دیگر از مشکلات، ضوابط و مقررات و دستورالعملها و مصوبات نهادهای خارج از بانک می باشد، تعداد و تنوع و بعضاً پیچیدگی و حجم زیاد مصوبات شورای عالی بانک ها، بخش نامه ها و دستورالعملهای ناشی از بانک مرکزی و مصوبات مجلس شورای اسلامی، مصوبات شورای پول و اعتبار و غیره می تواند عوامل بازدارنده برای اعمال مدیریت کارآمد باشد. در ضمن ملاحظات فقهی و شرعی در جلوگیری از تصویب قوانین کارا و موثر مانند صکوک که کارایی آن به اثبات رسیده است و حتی در نظام بانکداری متعارف و غرب به شدت از آن استفاده می کنند می تواند از دیگر عوامل بازدارنده در قوانین باشد. که به طور کلی پیشنهادات زیر داده می شود. در مورد موضوع این پژوهش، تحقیقات داخلی چندانی صورت نگرفته

است؛ لذا بهتر است در تعیین سطح افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی-اسلامی بانک‌ها با اعمال تعدیل و تغییر در برخی از ابعاد چک لیست بین‌المللی بر اساس قوانین داخلی کشور، زمینه پژوهش‌های آینده فراهم آورده شود. از سوی دیگر با تهیه چک لیست و مقایسه شاخص افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی-اسلامی با عملکرد مالی برای هر بانک به طور جدا می‌توان در سال‌های متمادی به طور دقیق‌تری بررسی کرد. در طول مسیر تحقیق محقق به نتایج جانبی دیگری دست یافته است.

منابع:

1. Alix-Garcia, J. M., Sims, K. R., Orozco-Olvera, V. H., Costica, L. E., Fernández Medina, J. D., & Romo Monroy, S. (2018). Payments for environmental services supported social capital while increasing land management. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(27), 7016-7021.
2. Abdulli, hero; Mehr Ara, Mohsen; and Mohammadpour, Reza (2016). Ethics in Islamic banking with emphasis on asymmetric information theory: application of Bayesian games. *Islamic Economic Studies*, 10th year, 1 (series 11), 139-160.
3. Abu Jaafari, Rooh Elah (2009). Examining the patterns of organization of banking system without usury and suggesting the use of risk-taking investment methods, two-quarterly scientific-technological studies of Islamic economics, second year, number two, 163-188.
4. Akbarian Reza, Rafiei, Hamid, (2007). Islamic banking; Practical theoretical challenges and solutions, scientific research quarterly of Islamic economics, 7th year, number 26, pp. 118-97.
5. Asutay, M. 2007. Conceptualisation of the Second Best Solution in Overcoming the Social Failure of Islamic Finance: Examining the Overpowering of Homoislamicus by Homoeconomicus. *IIUM Journal in Economics and Management* 15(2): 167-195.
6. Benedikter, R. 2011. *Social Banking and Social Finance: Answers to the Economic Crisis* (pp. 1-128). New York, NY: Springer New York.
7. Paytkti, Ali and Arab Mazar, Abbas (2015). Investigating the effect of Islamic banking contracts on the unemployment rate in Iran. *Islamic economy*. 16(61), 65-77.
8. Bastanifar, Ehsan; Heydari, Mohammadreza; and Moghadam, Vahid (2015). Credit creation model in Islamic banking influenced by the thought of Martyr Sadr. *Islamic Economy*, 16(61), 137-155.
9. Jackson, M. O. (۲۰۲۰). A typology of social capital and associated network measures. *Social Choice and Welfare*, ۰۴(۲), ۳۳۶-۳۱۱
10. Javed, Mohammad Reza; and Rabiei Mandjin, Mohammadreza (2016). Comparative study of conditions of Islamic contracts and Islamic banking support contracts (Study case: Shahr Bank). *Urban Economics and Management*, 6(22), 19-31.
11. Laidler, D. E. W. (1993). *The Demand for money: Theories, evidence, and problems*. New York: Harper Collins College Publishers.

12. Lale Ghani, Ismail; and Abdullah Pour, Sajjad (2014). Investigating bank managers' perceptions of Islamic banking functions. *Islamic Financial and Banking Studies Quarterly*, 1(2), 143-164.
13. Muntaner, C., Lynch, J., & Smith, G. D. (۲۰۲۰). Social capital, disorganized communities, and the third way: understanding the retreat from structural inequalities in epidemiology and public health. *Political and Economic Determinants of Population Health and Well-Being*, . ۴۰۰-۴۲۷
14. Mohd Nor, S., & Rahim, R. A; Senik, Z. C. (2015). The potentials of internalising social banking among the Malaysian Islamic banks. *Environment, Development and Sustainability*, 18(2), 347-372.
15. Mohseni Zenozi, Seyed Jamaluddin and Jalili, Zahra (2015). "Problems of Islamic banking with a view of Malaysia's experience", *Scientific-Promotional Quarterly of Islamic Economics and Banking*, No. 17, pages 33-58.
16. Musharraf Javadi, Mohammad Hosseino Qouchi Fard, Hamzah (2008). Risk in Islamic banks and financial institutions (with an approach to legal risk), *Research Institute of Humanities and Cultural Studies*, No. 38.
17. Mughoi Nejad, Hamid (1378). The basics of money demand in the Islamic economic system, collection of Persian articles of the first forum of Islamic economic studies, Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation.
18. Mousaviyan, Abbas (1386). Investigation of the law of banking operations without usury and the proposal of a replacement law, *scientific and research quarterly of Islamic economics*, 7th year, number 25, 9-36.
19. Mousaviyan, Seyyed Abbas and Keshavarzian, Akbar (2013). Pathology of sukuk rental issuance in Iranian banks: a case study of Sepeh Bank. *Economic Researches and Policies*, Volume 22, Number 69, 178-151.
20. Mousaviyan, Seyyed Abbas, Mehrabanpour, Mohammad Reza, and Hashmati, Mohammad Rasool (2018). Pathology and criticism of Iran's banking situation from the point of view of economic justice. *Two scientific quarterly journals of Islamic economic studies*, twelfth year, number one (23 consecutive), 150-121.
21. Qavami, Seyyed Hassan (2015). A theoretical model for solving the selection problem in Islamic banking cooperative contracts, *Scientific-Research Quarterly of Islamic Economy*, 17th year, 66th issue, 223-191.
22. Qavami, Seyed Hassan and Seyed Noorani, Seyed Mohammadreza and Mohammadi, Taimur and Ranjbar, Mansour (2017). A comparative study of the effect of marking the variables of debt and partnership financial contracts, *Economy, Islamic Economic Studies*, 2nd issue, 20 consecutive, 116-143.
23. Razani, M. (1382). Examining and introducing new and effective methods of attracting financial resources in Lorestan Bank Tejarat branches, *Master's Thesis*, Lorestan University.

24. Reifner, U. (1992). Social Banking Aand New Poverty-Towards a New Approach in Law and Economics. In U. Reifner & J. Ford (Eds.), *Banking for People: Social Banking and New Poverty Consumer Debts and Unemployment in Europe-National Reports*. 23-42. Berlin: Walter de Gruyter.
25. Mismi, Hossein and Qalich, Wahab (2013). Shariah supervision and Shariah risk in Islamic banking: Dalal Tahai for the transformation plan of the banking system, *New Economic Magazines*, number one hundred and thirty, year eight, 12-4.
26. Sadeghi Shahabi, Mehdi and Nasrabadi, Daoud (2015). The stability of Islamic banking against the financial crisis (case study: financial crisis of 2008), *two scientific-research quarterly journals of Islamic economic studies*, ninth year, first issue (17th series), 118-85.
27. Safarnia, Hassan, Dehghani, Mehdi, Farsizadeh, Hossein and Hemmati, Amin (2016). Designing a strategic model of factors affecting the attraction and retention of exemplary customers in the banking industry of the Islamic Republic of Iran, *Quarterly Journal of Strategic Public Policy Studies*, Volume Seven, Number Twenty-Three, 73-93.
28. Zakir Nia, Ehsan; and Khadim Alizadeh, Amir (2016). Principles governing credit assessment in Islamic banking credit risk management from the Quranic point of view. *Islamic financial research*, 6(2) (series 12), 5-24.